

Párhuzamos életrajzok
A tévé műsoráról – Lőcsei Gabriella jegyzete
2008.11.04 11:06 MNO ONLINE

Kortársak. Vakmerőek és bizonytalanok. Kamerával a kezükben élik az életüket. A kép a mindenük. Az állókép, a mozgókép. A minőségre hajtanak. A minőséget filozófiai kategóriaként értelmezi az egyik, technikai s szerkesztési fogalomként a másik. A párhuzam megtörik.

Annie Leibovitzról, akit korunk legnagyszerűbb portréfotósának tartanak, a nővére forgatott filmet, a magyar változatot november hatodikán este mutatja be először az HBO. Azokról a magyarországi filmesekről, akik a 60-as években egy amatőr filmklub, a Cinema 64 tagjaiként próbálták megváltani a világot, a barátaik állítottak össze egy dokumentumfilmet, az Ők, akik című, fájdalmasan szerény produkciót október utolsó hétfőjén éjféltájban tűzte műsorára a Duna Televízió a „cinemások” által jegyzett játékfilm, a Tanítványok bemutatója után. Ha nincs egymás közelében e két kor- és filmtörténeti jelentés az amerikai és a magyar média jelképértékű képalkotóiról, eszembe nem jut párhuzamba állítani az Egyesült Államok ünnepelt fotósát és a magyar mozgókép szegénylegényeit. Így azonban, a műsorszerkesztési véletlen ihletésére, nem lehet, de nem is szabad szótlanul elmenni azon hasonlóságok és különbözőségek mellett, amelyeket a drámaian eltérő amerikai és közép-európai társadalmi, gazdasági és politikai adottságok teremtettek egy tehetséges nemzedék és egy ígéretes műfaj, a mozgókép számára.

Az 1949-es születésű Annie Leibovitz – a róla szóló filmből egyértelműen kiviláglik – szinte ugyanolyan önmagát nem lelő, folyton-folyvást lázadó fiatal volt, mint a Cinemában egymásra lelt magyar fiatalok: Dékány István, Gulyás János, Gulyás Gyula, Sólyom András, Tímár Péter és a többiek.

Annie Leibovitz rettenetes hangerővel a vietnami háború ellen tüntetett (miközben az édesapja Vietnamban harcolt), a cinemás fiúk a „létező, emberarcú szocializmus" ellen, a maguk módján, csendesen. Nyugtalanságuk kifejezésére – leképezésére – a fotográfiát, a filmet találták a legmegfelelőbbnek. Az amerikai lánynak a francia Robert Bresson volt a példaképe. (Bresson festő és fényképész volt, és mindenekelőtt a mélylélektan nagymestere, mielőtt a filmezéssel életre szóló szövetségre lépett.) A Magyarországon élő fiataloknak Jancsó Miklós Oldás és kötés című filmje nyitotta fel a szemét. Azt gondolták, ha Jancsó a vetítővászonra viheti azt a sok ellentmondást és hazugságot, ami körülveszi, a maguk módján ők is kibeszélhetik azokat az igazságtalanságokat, amelyekkel tanintézeteikben, ifjúsági szervezeteikben nap mint nap szembesülnek. A rebellis Annie Leibovitzot elfogadta az amerikai társadalom, a Cinema 64 tagjait úgy-ahogy megtűrte a kádári Magyarország. Amerika üzletet csinált Annie Leibovitz nyugtalanságából, a magyar kultúrpolitika kis engedményeivel, „húzd meg, ereszd meg" játékával a víz alá – azaz a saját képességeik alá – nyomta közép-európai pályatársait. Annie Leibovitz a Rolling Stone magazin fotósa lett, meghökkentő és eredeti felvételeit a lap szerkesztői lelkesen fogadták. A legelképesztőbb „leibovitzokat" a címlapjukra tették, és Annie Leibovitz egykettőre híres és gazdag ember lett. A Cinema 64 tagjaiból rádióriportereket csináltak – így „konszolidálták" Nyakas Szilárdot, Sárközi Erikát, Győrffy Miklóst (a 168 órást és gondolat-jelest) –, száraz szobatudóst faragtak, esetleg lebilincselően kedves besúgót. (A fantasztikus műveltségű Micsinai Tamás beszervezéséről csak az Ők, akik című dokumentumfilm forgatása közben szereztek tudomást a Cinema 64 tagjai.) A legtehetségesebb cinemásokat, akiktől még Jancsó Miklós és Szabó István is friss mozgóképes ötleteket szerzett (becsületükre váljék: az „ötvenhatos múltja" miatt halmozottan hátrányos helyzetű Dékány István által rendezett dokumentumfilmben ezt mind a ketten el is mondták), a „partvonalra" szorították.

A partvonalon azonban – tudjuk – sem híres, sem gazdag nem lehet az ember, kiváltképp, ha érett fejjel is azt hajtogatja rendületlenül, amit éretlenül: „nem akarunk kurvák lenni". S csakugyan nem lettek azok. Sem a Gulyás testvérpár, sem Tímár Péter, Buglya Sándor, Lugossy István… A rendszerváltás óta eléggé jól ismerjük a nevüket, számon tartjuk és várjuk a munkáikat. De azzal is tisztában vagyunk, hogy ezek a hatvanadik életévükön túljutott férfiak már akkor sem tudják kiteljesíteni az életművüket, ha a húsz-huszonöt éven át asztalfiókba zárt filmterveik zöld utat kapnak. Persze nem kap zöld utat ma sem, aki a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas években nem akart kurva lenni, úgy tűnik, nem kerül be a cédák kedvezményezett körébe sohasem.
Művészi szabadságról minálunk, hiába írunk 2008-at, ma sem lehet álmodozni. Annie Leibovitz ellenben, ha úgy hozza az élet, a hollywoodi celebek fotográfusául szegődik. Tejjel teli fürdőkádban fényképezi a csokibarna Whoopi Goldberget, rózsaágyon Bette Midlert. Ám ha eszébe jut az amerikai igazságtalanságok ellen tüntető régi énje, Szarajevóba repül, és onnan küld drámai felvételeket a világ csúfságaira vak amerikai népnek. És mind a kétféle teljesítménye sikert arat. A Cinema 64 azon tagjai viszont, akik első szerelmüknél, a mozgóképnél megmaradtak, akármivel állnak elő, előbb kapnak heves bírálatot, mint

elismerést. Plutarkhosz – méltatói sok száz év óta ezt állítják – azért írta meg a Párhuzamos életrajzokat, hogy a görögök és a rómaiak közti kölcsönös megbecsülést erősítse, s követendő erkölcsi példákat mutasson fel. A nyomdokaiban sántikáló jegyzetírónak nincsenek ilyen merész vágyai. De amikor azt hallja a közszolgálati Magyar Rádióban, hogy akármint alakul is az Egyesült Államokban a politikai és gazdasági élet, akárki nyeri is meg a választásokat, nekünk, magyaroknak mindenkivel, mindenben egyet kell értenünk, akkor sajnos nem képes egyébre felhívni az olvasó figyelmét, csak arra a „másságra”, ami a rokonszakmában tevékenykedő kortársak, Annie Leibovitz és a Cinema 64-gyel induló magyar filmesek életrajzának a párhuzamba állításával szemléltethető. Majd pedig, erkölcsi példák felmutatása helyett, halkan megkérdezi: tényleg muszáj nekünk az Egyesült Államokkal mindenben egyetértenünk? És ha csakugyan nincs más lehetőségünk, nem kéne előbb a saját dolgainkat – keresztény és európai értékrend, elsikkadt tehetségek, nemzeti kultúra és hagyományvilág – átgondolni, rendbe tenni?